

HISTORISK TIDSKRIFT
(Sweden)

126:1. 2006

Feudalisme og antropologi

Nye perspektiver på magt, orden og konfliktregulering i
højmiddelalderen

Av Kim Esmark

Feudalismen er ikke hvad den har været. I den internationale middelalderforskning har synet på politisk orden, magtstrukturer og ejendomsforhold i den formative periode af Vesteuropas historie mellem karolingerrigets opløsning i 800–900-tallet og territorialmonarkiernes fremvækst mod slutningen af det 12. århundrede, gennem de seneste tiår oplevet et skelsættende opbrud. Rodfæstede begreber og periodiseringer er blevet dekonstrueret og sat til debat, tværfaglige teorier og tilgange har ansporet anderledes læsninger af velkendte kilder, hidtil ubeagtede temaer og genstandsfelter er taget op, mens gamle er blevet blandet på nye måder. Altimens er selve den forskningsmæssige praksis blevet underkastet nye former for epistemologisk refleksion.

I skandinavisk middelalderforskning har de nye tendenser indtil videre kun mødt begrænset opmærksomhed. Det er både ufortjent og ærgerligt, for der ligger her en guldgrube af inspiration til den fornyelse af synet på magt og orden i middelalderen, der også herhjemme er begyndt at spire frem. Det er derfor meningen i denne artikel at præsentere og diskutere nogle hovedlinier i den nyere internationale forskning om magt, orden og konflikt i højmiddelalderen. Der er selvsagt ikke tale om en udtømmende forskningsoversigt, men om selektive nedslag i nogle af de mest centrale bidrag, problemer og debatter. Fokus vil ligge på den forskning, der angår *fransk* højmiddelalder, og som i særlig grad har sat dagsordenen. Nogle kortfattede bemærkninger om de mulige udfordringer for skandinavisk middelalderhistorie vil følge til sidst.

Ph d Kim Esmark, f 1967, är lektor i historia vid Roskilde Universitetscenter och arbetar med konflikthantering, ritualer och gåvor i det medeltida Europa. Till hans senaste publikationer hör "Godsgaver, *calumniae* og retsantropologi. Esrum kloster og dets naboer, ca. 1150–1250", i Peter Carelli, Lars Hermanson & Hanne Sanders (red), *Ett annat 1100-tal. Individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark*, Lund 2004.

Adress: Institut for historie og samfundsforhold, Roskilde Universitetscenter, 4000 Roskilde, Danmark

E-post: kesmark@ruc.dk

Et samfund uden stat

Det område, vi i dag kalder Frankrig, fungerede i middelalderens centrale århundreder uden det vi i dag forstår ved en stat. Der fandtes, hvis vi følger Webers klassiske definition af staten, intet territorielt defineret voldsmonopol, ingen central lovgivning eller juridisk-administrativ orden, intet offentligt retsmaskineri og intet korps af professionelle jurister og dommere til at mediere kampen om herredømme, status og ressourcer.¹ Hverken konge eller regionalfyrster magtede at kontrollere samfundets militære og klerikale elite, som på den ene side underkastede befolkningen lokal, seigneurial justits og på den anden side befandt sig i en næsten permanent intern rivaliseren. Den nødvendige sociale orden – bilæggelse af konflikter mellem samfundets mægtige, sikring af fred og konsensus, reproduktion af grupper og hierarkier – blev under disse omstændigheder reguleret gennem en række fremmedartede strategier: personlige edsbånd og moralsk pres, fejde og selvtægt, voldgift og gaveudveksling, ægteskabsalliancer og religiøse ritualer.

I historieskrivningen er denne tilstand altovervejende blevet beskrevet negativt. Generationer af legalistisk indstillede historikere har set de postkarolingiske århundreder som en dystre epoke, domineret af konstitutionel krise, magtfragmentering og vilkårlig vold – et feudalt anarki, hvor loven, friheden og ejendomsretten var gået i opløsning sammen med staten. De anderledes måder at regulere den sociale orden på er mest blevet set som en primitiv og mangelfuld retsordning, noget man havde i mangel af bedre, og som reelt efterlod samfundet prisgivet den stærkes lov. Omdrejningspunktet for denne anskuelse var idéen om feudalismen (i betydningen: lensvæsen og vasalitet) som en historisk undergravende kraft, der gennem det 9. og 10. århundrede langsomt nedbrød den karolingiske statsorden.

Til grund for den negative vurdering, som i forskellige udgaver er blevet gentaget igen og igen helt frem til i dag, ligger en opfattelse af staten som værende den nødvendige forudsætning for og eneste legitime opretholder af orden i et samfund. Lov og social orden er i vidt omfang blevet identificeret med eksistensen af en stat. Måske fordi historikerne længe var så intimt bundet til staten som institutionel patron, at den nærmest blev opfattet som fagets egentlige genstand, som historiens – og derfor også historieskrivningens – mål og ideal.

I de senere år er der imidlertid blevet mere opmærksomhed på det

1. Jfr Max Weber, *Economy and Society*, Berkeley 1978, s 56.

problematiske i at analysere det postkarolingiske samfund ved hjælp af begreber og klassifikationer, der knytter sig til en moderne opfattelse af forholdet mellem stat og social orden. Selve det at skelne mellem person og embede, offentlig og privat myndighed, lov og moral eller mellem politik, økonomi og religion er noget, der først opstår med statens og det bureaukratiske felts spæde fremvækst efter det 12. århundrede. Som påpeget af Fredric Cheyette er disse begreber og sondringer relativt meningsløse i forhold til at forstå den umiddelbart foregående epoke og producerer i realiteten vildledende spørgsmål og problemer.² I stedet er historikere med inspiration fra antropologiske studier af *conflict resolution* eller *dispute processing* i traditionelle, ikke-vestlige samfund begyndt at udforske de postkarolingiske århundreder på deres egne socio-historiske betingelser, uden staten og de dertil knyttede begreber og kategorier som "controlling image".³ Det har åbnet for en begyndende forståelse af den statsløse ordens egenlogik og har nuanceret det ensidige billede af anarki, vold og vilkårlighed. Først og fremmest er man begyndt at udforske, hvordan de fremmedartede ordensmekanismer faktisk fungerede, ikke som desperate nødløsninger i statens fravær, men som genuine og kvalitativt anderledes måder at regulere den sociale orden på.

Udgangspunktet: Bloch og Duby

Rødderne bag denne antropologisk influerede forskning går tilbage til omkring 1940, til Marc Blochs *La société féodale*, den første konsekvent gennemførte sociologiske beskrivelse af det 9.–13. århundrede.⁴ Værkets bærende struktur var en Durkheim-inspireret analyse af de *liens de dépendance*, de strukturer af gensidig afhængighed og dominans mellem slægtninge, herrer, livegne og vasaller, der skabte social sammenhængskraft. Metodisk insisterede Bloch på at se krig, politik, religion og sociale strukturer under ét og inddrog på original vis fiktive kilder som de episke *chansons de geste* til belysning af det feudale samfunds *conscience collective*, dets normer og forestillinger. For Bloch var feudalisme således et holistisk begreb, der dækkede hele den socio-økonomiske og politiske samfundsstruktur. Med dette feudalisme-begreb identificerede han to feudale aldre, den første begyndende med det karolingiske riges opdeling og invasionerne udefra i det 9. århundrede og præget

2. Fredric Cheyette, "The Invention of the State", i Richard E. Sullivan et al. (eds), *The Walter Prescott Webb Memorial Lectures. Essays on Medieval Civilization*, Austin & London 1978, s. 146.

3. Udtrykket lånt fra Cheyette 1978.

4. Marc Bloch, *La société féodale*, Paris 1968.

af generel ustabilitet; den anden startende omkring midten af det 11. århundrede, hvor befolkningstilvækst, spirende urbanisering, pengeøkonomi og en vis politisk stabilitet begyndte at vise sig. Med hensyn til spørgsmålet om den sociale orden kom Bloch dog til den velkendte konklusion, idet han så vold og rå magtanvendelse som selve periodens kendetegn – i justitsen, i økonomien og i mentaliteten som sådan.⁵

Hvis det var Bloch, der introducerede det sociologiske perspektiv på det feudale samfund, så var det imidlertid den unge Georges Duby, der mere specifikt stillede den forskningsdagsorden, som skal forfølges i artiklen her. Til forskel fra Blochs panoramiske optik arbejdede Duby inden for rammen af det mikrohistoriske regionalstudie, *in casu* Mâconnais, et lille område i det sydlige Bourgogne. I sin første artikel fra 1946 viste Duby på basis af minutøse studier af monastiske og episkopale diplomer, hvordan det karolingiske system af offentlige domstole her vedblev at fungere helt frem til slutningen af det 10. århundrede.⁶ På dette tidspunkt var det i Mâconnais endnu sådan, at grevens domstol (*mallus*) dømte medlemmerne af aristokratiet, mens den store masse af frie jordbesiddende bønder ordnede deres sager ved lokale *vicaria*-forsamlinger, ledet af grevens repræsentanter. Ufri *servi* dømtes af deres personlige herre. I årtierne umiddelbart efter år 1000 skete der imidlertid en pludselig omvæltning, idet de mægtigste blandt det sekulære aristokrati, de der bevogtede borgene, på den ene side holdt op med at give møde ved grevens domstol og på den anden side usurperede *vicaria*-retterne, som de herefter brugte som redskab til beherskelse af befolkningen, frie såvel som ufrie. Også biskoppen og klostrene gjorde sig af med grevens autoritet og fik deres egne domstole. Mens massen af frie bønder dermed blev underkastet en rigid territorielt bestemt justits, der i praksis satte dem i klasse med de ufrie, så stod medlemmerne af det bevæbnede aristokrati – borgherrerne og deres beredne militsfolk – ikke til ansvar for anden myndighed end Gud og de private voldgiftsforsamlinger, som de selv valgte. "Kun moralske forpligtelser", konkluderede Duby, "og pres fra fæller og ligemænd formåede at sætte grænser for deres vold og deres grådighed."⁷

Dubys artikel blev banebrydende. Hvor man hidtil havde set den politiske opløsning ske allerede fra det 9. århundrede, med rigets opsplitning og regio-

5. Bloch 1968, s 567, se generelt s 495–579.

6. Georges Duby, "Recherches sur l'évolution des institutions judiciaires pendant le Xe et le XIe siècle dans le sud de la Bourgogne", *Le Moyen Age* 1946 og 1947.

7. Duby 1947, s 38. Alle oversættelser af franske citater her og i det følgende er mine egne.

nalfyrsternes selvstændiggørelse, så lagde Duby det skarpe hjørne ved årtusindeskiftet. Først her brød de karolingiske institutioner sammen på det lokale plan. Denne kronologi blev bekræftet få år senere af Jean-François Lemarignier, der undersøgte opløsningen af det karolingiske *pagus* i større dele af Francia og Lorraine.⁸ Duby selv uddybede sine iagttagelser i sin store monografi fra 1953 om samfundet i Mâconnais-regionen i det 11. og 12. århundrede, hvori transformationen af de juridiske institutioner indgik som central akse i en generel tese om en gennemgribende socio-historisk omvæltning omkring årtusindeskiftet.⁹ Mellem 980 og 1030, hævdede Duby, forsvandt den gamle karolingiske verden i Mâconnais til fordel for en ny feudal orden, centreret omkring opskydende borge og immunitetsbeskyttede kirker og klostre: en orden, hvor den afgørende sociale skillelinie gik mellem de mange, der var underkastet *la seigneurie banale*, de mægtiges territorielt bestemte ret til at dømme, straffe og opkræve tribut, og de få, der bar våben eller tonsur, og som sådan kunne unddrage sig denne autoritet: mellem dem, der blev pålagt nye skatter eller "onde sædvaner" (*malae consuetudines*), og dem, der opkrævede samme skatter. Omvæltningerne i den sociale orden fik samtidig vidtrækkende implikationer for aristokratiets ægteskabs- og familiestrukturer, ridderskabets etablering som distinkt *ordo*, etableringen af landsbyer, udviklingen i produktionsliv, mentalitet og forestillingsverden.

Mutationismen – og bagefter

Dubys originale arbejde blev et forbillede for generationer af franske medievister og inspirerede i de følgende årtier til en lang række lignende regionalstudier af forskellige afkroge af Frankrig. Det vældige komparative materiale, der på denne måde blev genereret, syntes i det store og hele at bekræfte Dubys tese.¹⁰ Med variationer og kronologiske forskydninger skildredes det 11. århundrede som en dramatisk transformativ periode, hvor den senantikke/frankiske verden gik endeligt under, og en ny feudal (u)orden konstituerede sig under ukontrolleret opførelse af borge, kollaps af grevernes autoritet, grå-

8. Jean-François Lemarignier, "La dislocation du 'pagus' et le problème des 'consuetudines' (Xe–XIIe siècles)", i C-E Perrin (ed), *Mélanges Louis Halphen*, Paris 1951. *Pagus* var den territoriale enhed, som den offentlige myndighed fra gammel tid var organiseret omkring. Lemarignier betegnede magtfragmenteringen efter år 1000 som historisk helt enestående; se specielt s 408f.

9. Georges Duby, *La société aux XIe et XIIe siècles dans la région Mâconnaise*, Paris 1971. Første udgave fra 1953 havde anden paginering.

10. For en bekvem sammenfatning af disse komparative regionalstudier, se Jean Dunbabin, *France in the Making 843–1180*, Oxford 1991, s 419–438.

dige ridderbanders overgreb på kirken og den ubevæbnede befolkning, allodiers forvandling til lens- og fæstejord og afmægtige forsøg fra kirkens side på at skabe orden. Hele højmiddelalderens efterfølgende historie blev fortolket i lyset af denne *mutation de l'an mil*, og der lagde sig på denne baggrund en konsensus om årtusindeskiftet som et centralt historisk brud i Europas historie. Denne konsensus kulminerede omkring 1980 med Jean-Pierre Poly og Eric Bournazels *La mutation féodale*, en ambitiøs og på mange måder fremragende sammenfatning af transformationen fra "den offentlige fred" (*la paix publique*) til "borgsystemet" (*la système castral*).¹¹

Mutations-tesen havde med sine momenter af drama en indlysende emotionel attraktion, men fik snart sine kritikere. Allerede før Poly og Bournazels bog var Duby selv begyndt at renoncere på billedet af et pludseligt brud,¹² men det blev en af hans tidligere elever, Dominique Barthélemy, der gennem goerne formulerede den mest systematiske kritik af mutations-tesen.¹³ Barthélemy, der åbnede debatten med provokerende at erklære, at der efter hans mening ikke skete noget videre i Frankrig mellem 980 og 1060,¹⁴ argumenterede for gradvis evolution og løbende *ajustement* gennem det 9.–12. århundrede frem for en dramatisk *mutation brutale* i begyndelsen af 1000-tallet. Kernen i Barthélemys argumentation var en omfortolkning af det abrupte skift i kildernes natur, der sker i første halvdel af det 11. århundrede, og som den unge Duby og de efterfølgende generationer af mutationister tog til indtægt for et tilsvarende abrupt skift i den sociale virkelighed. Denne kobling var, hævdede Barthélemy, en fejlslutning. Når kilderne helt frem til omkring år 1000 tilsyneladende viste, at de karolingske institutioner stadig fungerede, var det simpelthen fordi skriversnes stilistiske konservatisme camouflerede, at tingene reelt havde været under stille og rolig forandring siden midten af det 9. århundrede. Da skriversne i det 11. århundrede så endelig opgav

11. Oversat til engelsk som Jean-Pierre Poly & Eric Bournazel, *The Feudal Transformation 900–1200*, New York & London 1991. Den mest radikale udgave af mutationstesen blev formuleret i Guy Bois, *La mutation de l'an mil. Lournand, village mâconnais, de l'Antiquité au féodalisme*, Paris 1989 (engelsk oversættelse: *The transformation of the year one thousand. The village of Lournand from antiquity to feudalism*, Manchester 1992), som blev stærkt kritiseret for at generalisere ud fra et snævert mikrohistorisk landsbystudie.

12. Jfr Georges Duby, *The Three Orders. Feudal Society Imagined*, anden reviderede udgave, Chicago 1982, s 147–166, og endnu tydeligere Georges Duby, *France in the Middle Ages 987–1460*, Oxford 1993, s 55–90.

13. Dominique Barthélemy, "La mutation féodale a-t-elle eu lieu?", *Annales ESC* 1992:3; udviklet til bogform: Dominique Barthélemy, *La mutation de l'an mil a-t-elle eu lieu? Servage et chevalerie dans la France des Xe et XIe siècles*, Paris 1997.

14. Barthélemy 1992, s 770.

den antikverede skrivestil og tilpassede form og vokabular til virkeligheden (samtidig med at kilderne i øvrigt blev mere talrige), var det altså blot en forsinket stilistisk tilpasning og ikke en reaktion på pludselige sociale forandringer. Det eneste, der muterede i det 11. århundrede, var kilderne (Barthélemy talte polemisk om en *mutation documentaire*). Derimod skete der en række grundlæggende strukturelle forandringer i det 12. århundrede som følge af magtens begyndende centralisering og indførelsen af nye administrationsformer, men i denne rehabilitering af Blochs kronologi skulle man, ifølge Barthélemy, stadig mere se en smidig tilpasning end et abrupt brud.¹⁵

Poly og Bournazel svarede Barthélemy uden afgørende indrømmelser,¹⁶ men den mest interessante reaktion på mutationisme-kritikken kom fra amerikaneren Thomas Bisson, der forsvarede tesen ved på én gang at indsnævre og skærpe den. Bissons intelligente træk var at se bort fra tesens bredere samfundsmæssige implikationer (bøndernes *enserfment*, aristokratiets forandrede familiestrukturer etc), som ifølge ham var "another, bigger subject". Dermed kunne han fokusere snævert på spørgsmålet om magtens transformation og med dynger af beretninger om vold og politisk opløsning (hentet fra især Catalonien) argumenterede han for, at det franske samfund vitterlig blev kastet ud i en dybtgående krise ved indgangen til det 11. århundrede, en regulær "feudal revolution", hvor aggressive borgherrer og deres bander af private militsmænd usurperede den offentlige myndighed. "Lordship" erstattede ifølge Bisson "government" – en tilstand, der først blev vendt igen 200 år senere.¹⁷ Bisson fik svar på tiltale fra Barthélemy og andre i en allerede legendarisk udveksling i *Past & Present* og debatten er ikke overstået endnu.¹⁸

Moralske forpligtelser og pres fra fæller og ligemænd

Men tilbage til udspringet, til Dubys 1946-artikel. Ud over spørgsmålet om kronologi og brud/kontinuitet henover årtusindeskiftet åbnede denne bane-

15. Dominique Barthélemy, "Castles, Barons, and Vavassors in the Vendômois and Neighboring Regions in the Eleventh and Twelfth Centuries", i Thomas Bisson (ed), *Cultures of Power. Lordship, Status, and Process in Twelfth-Century Europe* Philadelphia 1995.

16. Jean-Pierre Poly & Eric Bournazel, "Que faut-il préférer au 'mutationisme'? ou le problème du changement social", *Revue historique de droit français et étranger* 1994.

17. Thomas Bisson, "The 'Feudal' Revolution", *Past & Present* 1994:1; Thomas Bisson, "Medieval Lordship", *Speculum* 1995:4; Thomas Bisson, "The Politicising of West European Societies (c. 1175–1225)", i Claudie Duhamel-Amado og Guy Lobrichon (eds), *Georges Duby – L'écriture de l'Histoire*, Bruxelles 1996.

18. Kommentarerne fra Barthélemy, Stephen White, Timothy Reuter og Chris Wickham i *Past & Present* 1996:3 og 1997:2.

brydende tekst et andet relateret, og på mange måder måske væsentligere spor. Efter nemlig at have konstateret, hvordan grevens myndighed smuldrede til fordel for de stærke borgherrers regimente, foreslog Duby, at man mere seriøst undersøgte

i hvilket omfang og med hvilke forhåndenværende midler man, i fraværet af enhver regelret administration, mellem borgherrerne kunne håndhæve den sikkerhed, der er uomgængelig for opretholdelsen af et organiseret samfund.¹⁹

"Sikkerhed" dækkede her både personer – gennem inddæmning af vold – og gods – gennem regulering af ejendomsstridigheder. Med andre ord: Hvordan overlevede samfundet uden domstole og offentlig myndighed? Hvad var det for kvalitativt anderledes ordensmekanismer, der gjorde sig gældende efter grevemagtens kollaps? Dette er, kunne man tilføje, et spørgsmål der er lige relevant, hvad enten man tror, at den statsløse tilstand var et resultat af en pludselig omvæltning eller ej. Undervejs i artiklen skitserede Duby to mulige spor, idet han diskuterede betydningen af henholdsvis moralsk-religiøse sanktioner og forskellige former for ad hoc-voldgiftsforsamlinger, men det var i Mâconnais-monografien, at han for alvor modificerede billedet af det statsløse samfunds voldsregimente. "Anarchie?", spurgte Duby skeptisk og understregede, at intet samfund i længden kan overleve uden et minimum af fred og sikkerhed inden for den dominerende klasse.

Men, og det er de nye tiders særpræg, denne orden og denne fred bliver ikke påtvunget aristokratiet oppefra af en højere myndighed udstyret med magt til at tvinge; den hviler på frivillige bindinger indgået mellem enkeltpersoner eller grupper.²⁰

Et komplekst socialt netværk (*tissu*) af gensidig afhængighed, spundet af familiebånd og edsvorne alliancer lagde ifølge Duby sammen med religiøse normer en reel begrænsning på den militære overklassers excesser. Hvordan disse faktorer, som Duby altså sammenfattede som "moraliske forpligtelser" og "pres fra fæller og ligemænd", fungerede i detaljer, blev dog først for alvor udforsket år senere, da en række amerikanske historikere, udstyret med et

19. Duby 1947, s 20.

20. Duby 1971, s 165.

solidt kendskab til antropologi og specifikt konfliktregulering i ikke-vestlige, ikke-moderne samfund, i 70erne og 80erne tog Dubys dagsorden op.²¹

Hvad angår ”pres fra fæller og ligemænd”, blev det første detailstudie i dette spor lavet af Frederic Cheyette, der så på, hvordan mægling og kompromis i Sydfrankrig før 1250 kunne fungere som alternativ til krig. Retslige stridigheder inden for aristokratiet (typisk om jord) blev ikke bragt for professionelle dommere, men for forsamlinger af venner og associerede fra de stridendes sociale bagland. Disse havde ikke til opgave at afsige en entydig dom, men at finde frem til et kompromis, der sikrede, at alle gik derfra med æren i behold og derfor var indstillede på at respektere afgørelsen. ”Friends and arbiters were not there to judge according to rules; they were there to get the parties off the hook.”²² Fredsrecepten bestod således af mægling, gode råd og det konstruktive pres som i en aristokratisk æreskultur netop kun kan udøves af fæller og ligemænd. Som Cheyette antydede allerede i artiklens titel *Suum cuique tribuere* var kompromiset en måde at ”give enhver sit”. I denne kontekst blev lov ikke opfattet abstrakt som adskilt fra normer, visdom og god opførsel og stod ikke over hensynet til ”the subjective feelings of the persons involved, their pride, honor, or shame”.²³

Stephen D White efterprøvede Cheyettes konklusioner på nordfransk kildemateriale, med bekræftende resultat.²⁴ Også her var kompromis, formidlet af uformelle voldgiftsmænd, den foretrukne måde at håndtere stridigheder om jord og ejendom og bestod typisk i, at den part, der eventuelt måtte opgive sit krav, til gengæld fik en betydelig gave i kompensation af den anden part. På den måde kunne legitimiteten i begge parter krav respekteres. Kompromiset, understregede White, tog hensyn til hele den komplekse sociale situation, der omgav en ejendomsstrid. I modsætning til en egentlig dom sigtede det ikke på at etablere en objektiv sandhed om et givent forhold, men på at forlige parterne og genoprette en kærtret balance. Sådanne kompromiser blev derfor ikke indgået blot fordi der ikke var nogen myndighed til at eksekvere og sanktionere en regulær dom, men fordi de blev betragtet som *mere retfærdige* end en sådan dom.

21. For et indtryk af den såkaldte *legal anthropology*, der inspirerede disse forskere, og for en bred historisk diskussion af deres arbejder, se Warren Brown & Piotr Görecki (eds), *Conflict in Medieval Europe. Changing Perspectives on Society and Culture*, Aldershot 2003, s 1–36 og 265–287.

22. Frederic Cheyette, ”*Suum cuique tribuere*”, *French Historical Studies* 1970:3, s 294.

23. Cheyette 1970, s 289.

24. Stephen D White, ”*Pactum...legem vincit et amor iudicium* – The Settlement of Disputes by Compromise in Eleventh-Century Western France”, *The American Journal of Legal History* 1978:4.

Tilbage i det sydfranske konstaterede Stephen Weinberger, at den karolinske justits var blevet "modificeret" af det 11. århundredes politiske realiteter. En sans for det praktiske havde erstattet den tidligere ufleksible og principstyrede justits: "Pragmatismen var i realiteten blevet dagens orden."²⁵ Uanset hvad vi ville kalde bevisets stilling, foretrak man et kompromis og sørgede samtidig for gennem vidner og garantier at brede ansvaret for det ud mellem så mange som muligt. Weinberger så også nærmere på det sekulære aristokratis angiveligt røveriske overgreb på kirker og klostre efter grevemagtens svækkelse i Provence omkring 1020 og fandt en mere kompleks social realitet end dogmet om det feudale anarki normalt gav rum for.²⁶ Når borgere og riddere beslaglagde kirkelig ejendom var årsagen ikke fraværet af grevens autoritet, men de aristokratiske familiers defensive strategi for at holde sammen på deres *patrimonium*. De "røvede" jorder var altovervejende familiernes egne tidligere besiddelser, som generationer tilbage var blevet doneret til lokale klostre. Da disse klostre i det 11. århundrede blev reformeret, strammede de grebet om deres ejendomme og begyndte endda systematisk at hævde retten til jorder, som de havde besiddet tilbage i det 9. århundrede, hvilket ramte læg aristokratiet hårdt. Derfor: "Selv om det klart var lægfolk, der startede stridighederne, var det, i det mindste i deres øjne, gejstligheden, der var aggressoren."²⁷

Patrick Geary brugte en veldokumenteret case fra samme region som udgangspunkt for refleksioner over konfliktens i sociologisk forstand konstruktive funktioner i det han kaldte et "Frankrig uden stat". De udbredte konflikter var ikke symptom på et samfund i anarki, hævdede Geary, men en næsten rituelt reguleret strukturel tilstand uden tydelig begyndelse eller ende. Fordi en konflikt altid involverede et omfattende socialt netværk, var den en måde løbende at teste hierarkier og bekræfte alliancer på. Som sådan bidrog konflikten til at definere sociale relationer og samle og afgrænse grupper.²⁸ Et parallelt perspektiv blev anlagt af Stephen D White i en undersøgelse af aristokratiske fejder i Touraine. Disse fejder blev til en vis grad begrænset indefra ved at familie, naboer, herrer, vasaller og ikke mindst munke med adgang til et vidtforgrenet politisk netværk blandede sig og pressede aggressorer til

25. Stephen Weinberger, "Cours judiciaires, justice et responsabilité sociale dans la Provence médiévale: IXe–XIe siècle", *Revue Historique* 1982:2, s 288.

26. Stephen Weinberger, "Les conflits entre clercs et laïcs dans la Provence du XIe siècle", *Annales du Midi* 1980:3.

27. Weinberger 1980, s 279.

28. Patrick Geary, "Vivre en conflit dans une France sans état", *Annales* 1986:5.

forlig, hvis ufreden eskalerede og begyndte at true kollektive interesser. "In the absence of well-developed governmental institutions, it was this sort of network – rather than the church, the state, the regional principality, the county, or the feudal lordship – that provided the main framework for effective political action."²⁹

Denne udforskning af selvregulerende konfliktløsningsmekanismer udfoldede sig ikke i isolation fra mutationisme-debatten. Når Bisson pegede på de talrige beretninger om vold, ran og fejder i kilderne fra begyndelsen af det 11. århundrede, så svarede White, at man måtte tage højde for, at de klerikale tekster ikke var neutrale rapporter, men aktiv politisk retorik; at volden, når man kiggede nærmere efter, ofte bestod i moderate, afmålte markeringer, beregnet på at skabe bevægelse i en forhandling; og at det var tvivlsomt, om det overhovedet gav mening at udskille en særlig seigneurial vold i et samfund, hvor vold i øvrigt praktiseredes regelmæssigt på alle niveauer, fra forældres tugtelse af deres børn til abbeders korporlige afstraffelse af ulydige munke.³⁰

Hjemme i Frankrig nøjedes Barthélemy ikke med at kritisere mutationismen. Med et monumentalt værk om grevskabet Vendôme viste han også positivt, hvordan man kunne skrive en klassisk regionalmonografi uden abrupt transformation ved årtusindeskiftet og med kritisk brug af resultaterne fra den amerikanske *legal anthropology*.³¹ I et centralt kapitel om magtens strukturer omkring år 1100 skildrede Barthélemy således et samfund, der nok var uden en moderne stat, men ikke præget af anarki og retslig vilkårlighed af dén grund; hvor borgene langt fra at være centre for vold og kaos, var steder hvor man, ofte under grevens overvågen, forhandlede og bilagde strid, ikke i det private, men åbent, for alles øjne. Selve distinktionen mellem offentlig myndighed og privat magt var ifølge Barthélemy en metodisk blindgyde i forhold til at forstå periodens orden.

Også Dubys andet spor, de moralsk-religiøse sanktioner (og bredere: det helliges betydning for den sociale orden) blev taget op og udviklet af de antropologisk influerede medieviser. "Lad os ikke glemme", fremhævede Duby i sin bog om Mâconnais, "at den kristne moral var den vigtigste barriere mod

29. Stephen D White, "Feuding and Peacemaking in the Touraine Around the Year 1100", *Traditio* 1986, s 258.

30. Stephen D White, "Debate: The 'Feudal Revolution' (Comment 2)", *Past & Present* 1996:3.

31. Dominique Barthélemy, *La société dans le comté de Vendôme de l'an mil au XIV siècle*, Paris 1993.

uordenen".³² Måden denne idé siden blev forfulgt på, afspejler en karakteristisk historiografisk forskydning fra kirkehistorie til religionshistorie. Tidligere lå fokus på kirken som institution, på præsteskabets ideologiske legitimering af klassesamfundet, på de "gregorianske" reformer og på de deraf følgende nationale opgør mellem kirke og stat. I dag retter interessen sig mere mod religiøse forestillinger og *small scale*-studier af konkrete religiøse praktikker og interaktionsformer mellem gejstlige og lægfolk.

Det mest oplagte nexus for social orden og religion er naturligvis Gudsfredsbevægelsen i det 10. og 11. århundrede. Gudsfreden stod da også i centrum for Duby, såvel i hans 1946-artikel som i hans senere arbejder, hvor den blev fortolket som et forsøg på at erstatte den smuldrende kongemagts værn – en intervention, der ifølge Duby både foregreb de "gregorianske" reformer og bidrog til udviklingen af henholdsvis idéen om samfundets tre ordner og det klassiske ridderideal. En række bidrag i antologien *The Peace of God* fra 1992 giver et godt indtryk af nogle af de arbejder, der i nyere tid har udfoldet sig i Dubys spor. Der findes blandt andet undersøgelser af helgenrelikviens rolle under fredsmøderne, af fredens sammenhæng med "the castellan revolution" og af de religiøse renhedsforestillinger, der hørte til fredens idémæssige kontekst.³³

Det mest nyskabende bidrag til forståelsen af samspillet mellem religiøs praksis og social orden har imidlertid været de undersøgelser af enkelte klostre og deres vekselvirkning med det omgivende lokalsamfund, som primært en række amerikanske historikere (igen) har stået for. Disse undersøgelser har især fokuseret på det sekulære aristokratis fromme gaver til helgener og har belyst disse gavers strukturerende funktion som middel til indstiftelse af horisontale bånd og mediering af sociale spændinger mellem munke og lægfolk.³⁴ På dette punkt har antropologiske teorier om gavegivning, der første gang blev introduceret i middelalderforskningen i 60erne af den russiske mentalitetshistoriker Aron Gurevic og af Duby, spillet en helt central rolle.³⁵

32. Duby 1971, s 165.

33. Thomas Head & Richard Landes (eds), *The Peace of God. Social Violence and Religious Response in France around the Year 1000*, Ithaca & London 1992.

34. Penelope D Johnson, *Prayer, Patronage, and Power. The Abbey of la Trinité, Vendôme, 1032–1187*, New York & London 1981; Barbara Rosenwein, *To Be the Neighbor of Saint Peter. The Social Meaning of Cluny's Property, 909–1049*, Ithaca & London 1989; Stephen D White, *Custom, Kinship, and Gifts to Saints. The Laudatio Parentum in Western France 1050–1150*, London 1988; Constance Bouchard, *Sword, Miter and Cloister. Nobility and the Church in Burgundy, 980–1198*, Ithaca & London 1987.

35. Aron Gurevic, "Wealth and Gift-Bestowal among the Ancient Scandinavians", *Scandinavica* 1968:2, og Aron Gurevic, "Représentations et attitudes à l'égard de la propriété pendant le haut moyen

Også kleresiets aktive brug af helgenkulten som magtredskab i samspil med lægfolk og lokale patronnetværk har været tematiseret.³⁶ Det har ligeledes været diskuteret hvor forskelligt munke kunne satse på at tackle deres relationer til aggressive stormænd, afhængig af tid, sted og de specifikke politiske betingelser og muligheder.³⁷ Netop munkenes konkrete sociale ageren og deres betydning som kulturel faktor i lokalsamfundet har ellers været relativt underbelyst i de klassiske franske regionalmonografier, som især fokuserede på det sekulære samfund. Barthélemys bog om Vendôme er dog en markant undtagelse med sin både detaljerede og nuancerede skildring af munkenes ofte ambivalente indfiltretthed i det omgivende samfund.³⁸

I næsten alle de her omtalte studier, finder man en seriøs opmærksomhed på de ritualer og ceremonier, der tilsyneladende altid indgik i de sociale ordensprocesser. Ritualer og deres funktion for regulering af ret og magt blev også gjort til genstand for særskilte undersøgelser. Barbara Rosenwein beskrev den monastiske liturgi i det 9.–11. århundrede som eufemiseret krig. Stephen D White så på gudsprøven (og måden at undgå den) som strategi i retslige konflikter. Lester Little kortlagde munkes liturgiske forbandelser af verdslige fjender og Patrick Geary de tilhørende rituelle ydmygelser af hellige objekter. Philippe Buc analyserede de sakraliserende effekter af ceremonielle gaver (og tekster om gaver), mens Geoffrey Koziol skildrede flamske munkes rituelle brug af helgenrelikvier til at forsone fejdende riddere og foretog et stort studie af den rituelle *supplicatio* og måden denne gestus forbandt og konsekreerede henholdsvis den jordiske og den himmelske orden.³⁹ Selv vrede

åge", *Annales* 1972:3; Georges Duby, *Guerriers et paysans. VII–XIIe siècle. Premier essor de l'économie européenne*, Paris 1973, særligt s 60–69.

36. Thomas Head, *Hagiography and the Cult of Saints. The Diocese of Orléans, 800–1200*, Cambridge 1990.

37. Barbara Rosenwein, Thomas Head & Sharon Farmer, "Monks and Their Enemies. A Comparative Approach", *Speculum* 1991:4.

38. Barthélemy 1993, s 365–439.

39. Barbara Rosenwein, "Feudal War and Monastic Peace. Cluniac Liturgy as Ritual Aggression", *Viator* 1971; Stephen D White, "Proposing the Ordeal and Avoiding it. Strategy and Power in Western French Litigation, 1050–1110", i Thomas Bisson (ed), *Cultures of Power*, Philadelphia 1995; Lester Little, *Benedictine Maledictions. Liturgical Cursing in Romanesque France*, Ithaca & London 1993; Patrick Geary, "L'Humiliation des saints", *Annales ESC* 1979:1; Philippe Buc, "Conversion of Objects", *Viator* 1997; Geoffrey Koziol, "Monks, Feuds, and the Making of Peace in Eleventh-Century Flanders", i Thomas Head & Richard Landes (eds), *The Peace of God – Social Violence and Religious Response in France Around the Year 1000*, Ithaca & London 1992; Geoffrey Koziol, *Begging Pardon and Favor. Ritual and Political Order in Early Medieval France*, Ithaca & London 1990.

er blevet gransket som en rituel strategi i konfliktprocesser.⁴⁰ Interessen for ritualer og for at forstå den sociokulturelle dynamik bagved står således stærkere end nogensinde.

Kritik af den historiske antropologi

Med den "antropologiske vending" i historiografien om de post-karolingiske århundreder har vi alt i alt fået et langt mere facetteret billede af denne periodes sociale og politiske orden – et billede, der i dag fremstår som dominerende i forskningen og som også er blevet taget op af historikere som Gerd Althoff og Paul Hyams, der arbejder med tysk og engelsk kildemateriale.⁴¹

Men brugen af antropologiske teorier og erfaringer er naturligvis ikke uden problemer. For eksempel har førnævnte Philippe Buc for nylig advaret mod at læse beretninger om især politiske ritualer som kvasi-etnologiske felt-rapporter. De ritualer vi finder i kilderne, er altid allerede formet af tekstlige fortolkningsstrategier foretaget af trænedede eksperter i symbolexegese, hvilket alvorligt komplicerer brugen af moderne ritualteorier. Overhovedet er selve begrebet "ritual" ikke en neutral analysekategori, men produktet af en specifik, vestlig, efter-reformatorisk måde at klassificere og forstå bestemte sociale handlinger på.⁴²

Mere generelt kan den prisværdige iver for at nuancere billedet af det feudale anarki somme tider true med at kamme over i en lovlig optimistisk funktionalisme, hvor selv de mest destruktive aktiviteter kan forklares som bidrag til den sociale orden. Poly og Bournazel har ikke uden ret kritiseret den til tider hastige kobling fra forholdene i antropologiens egalitære, segmentære samfund til forholdene i middelalderen – en kobling, der især leder til en bortseen fra klasseaspektet og det Poly og Bournazel kalder "de globale konflikter".⁴³ Sagen er, at de studier, der progressivt har udforsket mekanismerne bag den sociale orden i det statsløse middelaldersamfund, altovervejende har baseret sig på tekster om konflikter mellem parter af relativ jævnbyrdig sta-

40. Se særligt bidragene af Gerd Althoff, Paul Hyams, Richard Barton og Stephen D White i Barbara Rosenwein (ed), *Anger's Past. The Social Uses of an Emotion in the Middle Ages*, Ithaca & London 1998.

41. Hvad der begyndte omkring Frankrig er med andre ord i dag et langt bredere anliggende. For en aktuel status og selvkritisk refleksion over forskningsfeltets opkomst, udvikling og vigtigste bidrag, se Brown & Górecki 2003.

42. Philippe Buc, *The Dangers of Ritual. Between Early Medieval Texts and Social Scientific Theory*, Princeton 2001. Buc har med sin bog åbnet en vigtig debat, der vil optage alle interesserede på feltet i år fremover.

43. Poly & Bournazel 1994, s 405.

tus (typisk munke og riddere), simpelthen fordi tekster om sådanne konflikter er langt de hyppigst forekommende. Kun sjældent har man beskæftiget sig med konflikter mellem på den ene side verdslige eller gejstlige herrer og på den anden side disses ufrie bønder. Kan man overhovedet bruge antropologiens erfaringer med *dispute processing* her? Ligeledes har man sjældent reflekteret systematisk over den selvstændige betydning af kildeteksternes *diskurs* om vold, konflikt, voldgift og kompromis. Hvilke interesser tjente det at repræsentere de sociale konflikter på den måde man gjorde og hvordan virkede diskursen i sig selv som en form for symbolsk magtudøvelse? Hos især Stephen D White finder man dog faktisk sådanne kritiske spørgsmål tematiseret,⁴⁴ og samme White har også i et nyligt essay plæderet for, at forskningen i almindelighed tager dem op.⁴⁵

Feudalismen dekonstrueret

Den historiske antropologi, der hidtil er blevet præsenteret, er i dag ikke det eneste bud på et alternativ til det feudale anarki. I 1994 angreb Susan Reynolds med sin meget omtalte bog *Fiefs and Vassals* selve feudalisme-begrebet og forestillingen om at samfundet i højmiddelalderen var skruet sammen omkring len og vasaller.⁴⁶ Reynolds tese er ganske enkelt, at feudalisme, forstået i begrebets snævre forstand som et system af "feudo-vassalic [...] relations between lords and vassals within the noble class",⁴⁷ er en myte, eller rettere: en historiografisk konstruktion fra det 16.–17. århundrede, uden rod i den sociale virkelighed i Vesteuropa i det 10.–12. århundrede. Konstruktionen bygger i sin kerne på juridiske traktater fra det 13. århundredes Norditalien, hvis formaliserede feudalretslige principper ikke afspejler det sekulære aristokratis sædvanep praksis, men lærde generaliseringer over kirkens måde at administrere sine ejendomme på. Historikerne har imidlertid helt frem til i dag brugt de lombardiske juristers feudallovs som en forudfattet matrix for læsningen af de langt mere diffuse og flertydige kilder fra de foregående århundreder. Resultatet af denne baglæns projektion blev "feudalismen" – et fantom, der siden ukritisk er blevet recirkuleret som middelalderhistorisk grundlære.

44. White 1986, s 258–263.

45. Stephen D White, "From Peace to Power. The Study of Disputes in Medieval France", i Esther Cohen & Mayke de Jong (eds), *Medieval Transformations. Texts, Power, and Gifts in Context*, Boston & Köln 2001, s 212–215.

46. Susan Reynolds, *Fiefs and Vassals. The Medieval Evidence Reinterpreted*, Oxford 1994.

47. Reynolds 1994, s 2.

Reynolds' dekonstruktion bygger på en hyperskeptisk, nominalistisk kilde-læsning. Hun påviser ad den vej, at feudalismekonstruktionens centrale komponenter – len og vasaller – i den angiveligt klassiske feudale periode fra 900–1200 aldrig havde nær den betydning, som historiografien har tilskrevet dem. For det første optræder termerne (*feodum, beneficium, casamentum, vassus* etc) kun sjældent i kilderne, og når det endelig sker, dækker ordene over mange forskellige forhold og ikke det vi snævert forstår ved len og vasal. På samme måde nedbryder Reynolds systematisk de andre feudalisme-relaterede grunddogmer om *homagium*-ritens og de direkte personlige relationers betydning. Konklusionen er, at feudalisme ikke voksede frem af militær-aristokratisk skik og frankisk sædvanelov fra karolingisk tid, men derimod blev opfundet ovenfra af lombardiske jurister i det 13. århundrede. Ifølge Reynolds må beskrivelsen af samfundet i Vesteuropa før 1200 derfor starte et helt andet sted end med feudalisme, len og vasaller.

Fiefs and Vassals bør hyldes for sin kritiske gransken af en mølædt ortodoksi. I forhold til den historiografiske tradition, der er blevet skitseret i artiklen her, løber Reynolds imidlertid langt hen ad vejen åbne døre ind. Hendes dekonstruktion rammer først og fremmest den legalistiske feudalismemodel som repræsenteres af Ganshof,⁴⁸ og har mindre at sige i forhold til den tradition, der begynder med Bloch og især Duby. Duby foretog ganske vist aldrig et åbent principangreb på feudalisme-begrebet, men gjorde sig i praksis af med modellen længe før Reynolds. I analysen af den sociale orden i Mâconnais var det specifikke grupper og individer og deres altid varierende relationer, der var i fokus, og generelle kategorier som len og vasalitet spillede kun en perifær rolle. Om feudalismen som formaliseret struktur konkluderede Duby eksplicit, at "i det 11. århundredes Mâconnais var der ikke nogen særlig vasalpyramide, der var ikke noget feudalt system",⁴⁹ og selv om man lejlighedsvis støder på len og vasaller i Whites, Gearys, Cheyettes eller Barthélemys arbejder, så er det som beskrevet i en analytisk kontekst, hvis fokus ikke er disse abstrakte institutioner, men derimod levede relationer og strategier – med Cheyettes ord, "first, the individuals in their particular, complex networks of relationships and, second, the systematic practices and transactions in which they engaged".⁵⁰

48. Francois Ganshof, *Feudalism*, London 1964 (trykt første gang 1944).

49. Duby 1971, s 164.

50. Fredric Cheyette, "Review: Fiefs and Vassals. The Medieval Evidence Reinterpreted", *Speculum* 1996:4, s 1006.

Spørgsmålet er så, hvilke muligheder Reynolds eget (erklæret provisoriske) alternativ til "feudalismen" rummer. Hendes bud er inspireret af Webers sociologi og antropologiske studier af afrikanske kongeriger. Antropologien leder imidlertid Reynolds i delvis andre retninger end dem, jeg hidtil har beskrevet. I stedet for len, vasaller, fragmenteret myndighed og skarpe klasse-skæl opererer Reynolds således med en velfungerende stat, effektivt regeret af en konge og holdt sammen af kollektive normer og værdier (tro på hierarki, sædvane og gensidig retfærdighed): et samfund hvor kongens undersætter var inddelt i "infinite gradations or layers rather than [...] wide social gulfs",⁵¹ hvor aristokratiet besad deres jord som fri ejendom, hvor man skelnede klart mellem offentligt og privat, ejendom og politik, hushold og embede, og hvor ejendoms- og magtrelationer primært blev struktureret af "high politics and actual events", forstået som "the ambitions, rivalries, and wars of individual kings and other rulers".⁵² Med andre ord: det er en konstruktion, der paradoksalt nok udviser nogle af de svagheder, som karakteriserede feudalismemodellen, nemlig brugen af moderne rets- og ejendoms-kategorier (foruden en pudsigt rehabilitering af *histoire événementielle*). Reynolds plæderer hele bogen igennem fornuftigt for at definere ejendomsforhold og politiske relationer tilfælde for tilfælde frem for at passe alting ind i forudfattede modeller. Men er ikke selve dét at tale om "property law" før 1200 eller om "politics" som distinkt fra "property relations" en anakronisme? Er pointen ikke netop at opgive at bestemme *beneficium* ejendomsretsligt ud fra tidsfremmede kategorier som "fri" eller "betinget" ejendom, og i stedet se det som primært et *socialt* fænomen, der angik ære, status, venskab, gensidige forpligtelser – og som man sagde dengang: kærlighed – mellem et konkret sæt af aktører? Giver det overhovedet mening at spørge, hvorvidt et stykke land blev holdt som *allodium* eller *beneficium* uden samtidig, som Barthélemy har bemærket, at spørge "alleu ou fief *de qui*"⁵³ Hvad hvis diplomer slet ikke skal læses som juridiske dokumenter, der fastslår rettigheder og ejendomsforhold, men som narrativer om konkrete menneskers interaktion med hinanden? Chayette igen:

[A]n analysis of the rights one or another individual might hold in the property is here simply beside the point. What seems to be important for the

51. Reynolds 1994, s 39.

52. Reynolds 1994, s 481.

53. Dominique Barthélemy, "Féodalité et anthropologie", *Annales* 1997:2, s 332.

participants is the entire ritual of donation, return grant, and oath of fidelity, a ritual that served to implant a personal relationship [...] into the landscape.⁵⁴

Skandinavisk relevans

Den "antropologiske vending" i forskningen om højmiddelalderens politiske orden rummer mange perspektivrige udfordringer, også for skandinavisk forskning. Her har man ganske vist bakset med andre periodiseringsspørgsmål, en delvis forskudt kronologi og et både anderledes og mindre centralt feudalismebegreb (hvis man har talt om feudalisme, har det ikke så meget handlet om len og vasaller, men mest om produktionsmåder og godsøkonomi). Det meste skoledannende forskning herhjemme har dog uanset disse forskelle været præget af samme legalistiske og statsevolutionistiske optik i skildringen af social orden, magt og konflikt, som den traditionelle historieskrivning, der internationalt er blevet udfordret. Samtidig betyder opløsningen af den klassiske frankocentriske feudalismemodel, at der ikke længere er nogen mening i at skelne skarpt mellem et feudalt Europa og et nordisk slægtssamfund. En principiel barriere, der længe har forhindret at Skandinavien er blevet behandlet i naturlig sammenhæng med det øvrige Europa, er således faldet bort. Den tilgang som White, Cheyette, Barthélemy og beslægtede forskere anlægger, er *ikke* bundet til en specifik samfundsmodel, og kan lige så vel tages op af historikere, der arbejder med svensk, dansk eller norsk kildemateriale.

Det gælder dels den *processuelle magtanalytik*, hvor politisk orden og social konflikt håndteres mindre i termer af strukturer og institutioner, og mere som handling, praksis og strategi. Det vil sige med analytisk udgangspunkt i konkrete sociale agents interaktion og i samspillet mellem mange forskellige slags sociale bånd, ikke mindst af horisontal art (slægt, venskab, religiøse fællesskaber). Det gælder videre en opmærksomhed på betydningen af religiøse forestillinger, normer og social moral, af *det symbolske* om man vil, i særdeleshed som det gestaltede sig i konkret kulturel praksis: ritualer, fester, gavegivning og lignende. Det gælder endelig en større grad af *epistemologisk årvågenhed*, først og fremmest i form af en mere systematisk kritik af egne begreber og kategorier. Det sprog (i bredeste forstand) historikerne anvender, har selv en historie, der virker aktivt ind ikke bare på deres tolkninger,

54. Cheyette 1996, s 1004.

men på selve konstruktionen af undersøgelsesobjektet – som Cheyette minder om med "stat", Reynolds med "feudalisme" og Buc med "ritual". Denne historie må derfor så vidt muligt blotlægges som led i forskningsprocessen.

Den tilnærmelse mellem skandinavisk og europæisk middelalderhistorie, som i en dansk sammenhæng især Michael H Gelting længe har plæderet for,⁵⁵ har alt i alt gode betingelser i dag og fortjener en mere gennemgribende debat end jeg kan slå an her. To nyere svenske udgivelser med fokus på 1100-tallet – dels Lars Hermansons analyse af elitens netværksstrategier, dels en række af bidragene i antologien *Ett annat 1100-tal*⁵⁶ – signalerer faktisk, at en sådan nyorientering både finder interesse og er praktisk mulig at gennemføre på basis af de sparsomme og kursoriske tekster, vi har til rådighed herhjemme.

55. Se t ex Michael H Gelting, "Europæisk feudalisme og dansk 1100- og 1200-tal", i Poul Enemark et al (eds), *Kongemagt og samfund i middelalderen. Festskrift til Erik Ulsig*, Århus 1988; Michael H Gelting, "Det komparative perspektiv i dansk højmiddelalderforskning", *Historisk Tidsskrift* (Danmark) 1999:2; "Danmark – en del af Europa", i Per Ingesman et al (eds), *Middelalderens Danmark*, København 2001.

56. Lars Hermanson, *Släkt, vänner och makt. En studie av elitens politiska kultur i 1100-talets Danmark*, Göteborg 2000; Peter Carelli et al (eds), *Ett annat 1100-tal. Individ, kollektiv och kulturella mönster i medeltidens Danmark*, Lund 2004.

Feudalism and Anthropology. New Perspectives on High Medieval Power, Order, and Conflict Resolution.

This article discusses important trends and problems in recent years' historiography on political power, social order and dispute settlement in post-Carolingian Western Europe, primarily France.

Generations of historians have described the period between the collapse of the Carolingian Empire in the ninth century and the rise of effective kingship some 300 years later as a period of "feudal anarchy" haunted by political fragmentation, dissolution of public and private authority and arbitrary violence. Within the last 30 years, however, this time-honoured interpretation has come under increasing attack. Scholars have pointed to its implicit roots in modern legalist conceptions of the state, law, property etc, and have questioned the use of anachronistic distinctions between public and private or between law and morals in historical analysis of a world where such categories did not yet exist.

To establish a more adequate analytical framework these scholars, pioneered by American historians Fredric Cheyette, Patrick Geary and Stephen D White, have turned to anthropology, to studies of social structure and dispute processing in traditional, non-Western, "state-less" societies. Methodologically this has meant a shift from investigations of formal law and judicial institutions to microscopic, processual analysis of litigants' practices. The result has been a new understanding of how people handled power, conflict, and violence in a society without central government or the legal machinery of later times. Special emphasis has been placed on the role of negotiable cultural norms, religious and political ceremonies, feud, gift-giving, informal arbitration, compromise, and mediation through horizontal bonds of kinship, friendship, and peerage.

The article traces the roots and contexts of this "anthropological turn": its inspiration from Marc Bloch's historical sociology and especially from the young Georges Duby; its place within the heated debate of the 1990s about the supposed feudal transformation around the year 1000; the criticism raised against the use of ethnological theory and evidence; its relation to another current challenge to traditional conceptions of feudal society, Susan Reynolds' book on fiefs and vassals; and finally its possible relevance for Scandinavian medieval history.

Keywords: middle ages, feudalism, power, dispute settlement, historiography, France, Scandinavia